

«Det er veldig sånn at det er et valg for livet»¹

Per Egil Mjaavatn og Per Frostad

I 10. klasse i ungdomsskolen må elevene gjøre valg av stor betydning for sitt senere liv. Hva skal de bli? Dette prosjektet fulgte 1025 ungdommer fra 10. klasse i 11 ungdomsskoler over i videregående skole og har gjennom spørreskjema sett på de valg elevene gjorde. Hvor godt informert var de forut for sine valg, hva eller hvem påvirket dem, og hvor fornøyd var de med de valg de hadde gjort? Informasjon om videregående skole var gitt på en rekke ulike måter. 77,7 % av elevene syntes de hadde fått nok informasjon til å kunne velge linje på videregående skole, men bare 37,1 % hadde fått individuell veiledning. Lærere og rådgiver hadde i liten grad påvirket elevenes valg. Prosjektet tyder på at familie, venner, lønn og kulturfaktorer som kjønn og yrkesstatus uansett overstyrer skolens rolle. Fag som utdanningsvalg og andre veiledningstiltak i ungdomsskolen ser ikke ut til å nå godt nok frem til de unge. Vårt grunnleggende spørsmål er om dagens 15–16-åringer er modne nok til å ta så viktige valg når det gjelder sin fremtid.

Nøkkelord: Ungdomsskole, Videregående skole, Overgang, Utdanningsvalg, Rådgivning

Innledning Konteksten for studien

Tidlig i forrige århundre og helt til årene etter andre verdenskrig var ikke valg av yrke veldig vanskelig for ungdom. Mulighetene var ikke så mange. «Du skal vera på Bufast all din dag», skriver Tarjei Vesaas om oppvekst på landet i romanen *Det store spelet*. En gammel venn fra Porsgrunn uttrykte en gang om ungdom i byen etter andre verdenskrig at guttene hadde som mål å begynne i Norsk Hydro – som sin far, jentene skulle bli gift – som sin mor. I dag er situasjonen sterkt endret.

Per Egil Mjaavatn
Institutt for pedagogikk og livslang læring, NTNU
per.egil.mjaavatn@ntnu.no

Per Frostad
Institutt for pedagogikk og livslang læring, NTNU
per.frostad@ntnu.no

Ved utgangen av 10. trinn står mange ungdommer overfor vanskelige valg. Hva skal jeg bli? Hva har jeg lyst til, og hvordan er arbeidsmarkedet? Ungdom må gjøre viktige valg allerede i 15–16-årsalderen. Haug (2017) siterer et utsagn fra Frank Parsons fra 1909: «No step in life, unless it may be the choice of a husband or wife, is more important than the choice of a vocation» (Haug, 2017, s. 17). Det å ha ervervet seg en kompetanse i å ta avgjørelser omkring fremtidig yrke/karriere blir en av de viktigste milepæler i overgangen mellom ungdom og voksenliv (Fernandes & Bance, 2015; Bowles & Brindle, 2017). Dette skjer i en alder der de unge gjennom valg og eksperimentering leter etter sin identitet. Når unge sliter med sine valg, kan det ofte være grunnet opplevd motstand og forvirring skapt av foreldre og skole. En slik usikkerhet kan ha konsekvenser langt inn i voksen alder (Bowles & Brindle, 2017).

I årene etter krigen var det en overvekt av barn av foreldre med bedre utdanning og økonomi enn gjennomsnittet som gikk på realskole og gymnas, og særlig på landsgymnasene var det harde karakterkrav for å komme inn. Etter Reform 94 fikk alle unge *rett* til videregående opplæring, og elevene begynte uavhengig av sosial bakgrunn og skoleprestasjoner. Denne retten innebærer også en rett til å velge blant en mengde retninger i videregående skole og senere studier. Vil en satse på studiespesialisering med høyeste nivå i realfag for å bli sivilingeniør eller lege, eller går interessen i retning språkfag eller samfunnsfag? Valgene må tas tidlig. Og velger en elev et yrkesrettet utdanningsprogram, står valget blant åtte hovedretninger. Om en blant disse for eksempel velger *teknikk og industriell produksjon*, kan en spesialisere seg i mer enn 90 yrker. Det er krevende for unge mennesker å orientere seg i dette mylderet av muligheter. Overgangen mellom ungdomsskole og videregående skole og også overgangen mellom videregående skole og arbeidsliv eller høyere utdanning kan være av avgjørende betydning for et menneskes videre liv og utvikling i samfunnet (Furlong, Cartmel, Biggart, Sweeting & West, 2003).

Et av målene med vårt prosjekt var å se på de valg ungdomsskoleelevene gjør når det gjelder videregående skole, og bakgrunnen for deres valg. Vi har fulgt 1025 ungdommer fra ungdomsskolen over i videregående skole.

Utdanningsveiledning/karriereveiledning i skolen

Yrkes- og utdanningsveiledning er ikke noe som fullendes i løpet av en kort samtale med rådgiver på skolen. Det er en prosess som innebærer mer enn å kunne ta et enkelt valg. Det dreier seg blant annet også om å kunne samle, analysere og anvende informasjon både om utdanning, arbeid og seg selv, og ferdigheter i å kunne ta valg og håndtere overgangsfaser i livet. Helt siden 1959 har en i Norge hatt en rådgivningstjeneste i grunnskolen (Buland & Mathiesen, 2008), og det har vært en kontinuerlig debatt om hva innholdet i denne tjenesten skal være (Teig, 2000).

OECD gjennomførte omkring årtusenskiftet en gjennomgang av medlemslandenes politikk for yrkes- og utdanningsveiledning. I 2002 kom en landrapport om Norge (OECD, 2002). Rapporten siterer lov om utdanning § 9-2: «Elevane har rett til nødvendig rådgiving om utdanning, yrkestilbud og yrkesval og om sosiale spørsmål.» OECD-rapporten kommenterer formuleringen *nødvendig rådgiving* og sier at det er opp til skolen å definere hva dette innebærer. Rapporten bemerket også at bare halvparten av de lærerne som drev yrkes- og utdanningsveiledning, var utdannet for dette, og at veiledningen var for lite individspesifikk: «There is concern that pupils do not have access to individual skilled help when they need it: a survey in Oslo found that the average amount of such help received by pupils in grades 8–10 was 10 minutes» (OECD, 2002, s. 6). Rapporten konkluderer blant annet med at følgende er en svakhet ved det norske utdanningssystemet: «The fragmented nature of current provision, with many education-based services lacking strong enough links with the labour market, and with no coherent focus for strategic development» (s. 20).

OECD-rapporten bidro til økt fokus på yrkes- og utdanningsveiledningen i ungdomsskolen. Et av tiltakene var «Rett førstevalg». Vibe (2006) gjennomførte en evaluering av dette forsøksprosjektet, der et utvalg skoler i 2005–2006 gjennomførte et betydelig utvidet undervisningsopplegg på 10. trinn for å styrke elevenes innsikt og kunnskaper før de skulle velge linje på videregående skole. Før tiltaket var det 56 % av elevene som følte de hadde et godt eller svært godt grunnlag for å velge linje. Etter kursopplegget «Rett førstevalg» var det 72 % av elevene som svarte tilsvarende. Mer og bedre informasjon så ut til å gi en del av elevene bedre grunnlag for valg. Elevene bør få mulighet til å snakke med en kvalifisert person på skolen om sine behov og ønsker for fremtiden. Vibe fant i sin studie at under halvparten av elevene hadde hatt en individuell rådgivnings-samtale med klassestyrer, en av fire elever hadde ikke snakket alene med rådgiver om hva de skulle velge, og en av seks hadde verken snakket alene med rådgiver eller med klassestyrer. Markussen, Lødning, Sandberg & Vibe (2006) spurte de som hadde sluttet i videregående skole før fullført løp, om de hadde hatt individuell samtale på ungdomsskolen forut for sine valg. Felles for de fleste var at de hadde fått et slikt tilbud, men ikke oppfattet det som nødvendig. Vibe (2006) fant i sin evaluering en positiv sammenheng mellom det at elevene sier de har et godt grunnlag for å velge i videregående, og det at klassen hadde fått en samlet orientering om videregående fra en *rådgiver i videregående skole*. Han fant også en svak positiv sammenheng mellom antall informasjonstiltak elevene hadde møtt i ungdomsskolen, og hvor godt grunnlag elevene sa de hadde for å velge.

Det er i dag på mange områder mangel på kvalifiserte fagarbeidere i Norge. Mange elever velger studieforberedende linjer på videregående. Borgen og Lødning (2009) siterer elever som sier at de gjennom faget utdanningsvalg ble rådet til å velge studiespesialisering fordi det ville gi flere muligheter for senere yrkesvalg. Dersom dette er vanlig, vil det kunne bidra til å forsterke mangelen på

fagarbeidere. Det har i mange vestlige land vært en bekymring for om de unge velger yrker som i for liten grad dekker næringslivets behov for kompetanse (Buland & Mathiesen, 2008).

Det kan være mange årsaker til elevenes valg utover de råd skolen gir. Reiseavstand kan være viktig, likeledes den allmenne oppfatning om at den aktuelle skolen er bra. Borgen og Lødding (2009) siterer ei jente i 10. klasse som sier: «Reiseavstand er viktig, men betyr ikke alt. Fordelen med skole med høyt nivå er at man har gode lærere og er i et miljø hvor det er flinke elever, for da blir man flinkere selv også» (s. 69).

Faget utdanningsvalg

Faget utdanningsvalg ble introdusert gjennom læreplanendringene i Kunnskapsløftet. I en prøveperiode fra 2006 til 2008 gikk faget under navnet «programfag til valg». Læreplanen for utdanningsvalg (obligatorisk fra 2008) ble revidert fra og med skoleåret 2015/2016. Et mål med faget er å styrke elevenes grunnlag for å velge rett i videregående skole og dermed redusere omvalg og frafall. Faget skal «bidra til å gi elevene en forståelse for betydningen av utdanning, arbeidsdeltakelse og livslang læring» (Utdanningsdirektoratet, 2015, s. 1). I en evaluering av faget påpeker Borgen og Lødding (2009) at det som i andre fag er en fare for at også dette faget favoriserer de høytpresterende elevene fordi det inneholder mye lesing, skriving og refleksjon. Mange elever har dessuten mer eller mindre velfundert tatt et valg om hva de vil i fremtiden, og er kanskje ikke så mottakelige for alternativer. Dette går frem av Dimmen (2009), som i en evaluering av prosjektet «Rett førstevalg» i 10. klasse fant at elevene i hovedsak kun var interessert i mer kunnskap om den utdanningen som på det tidspunktet fremstod som et aktuelt valg. De var ikke interessert i informasjon om andre utdanninger.

En del elever angrer på sine valg og opplever at de har valgt feil. Reegård og Rogstad (2016) hevder at feilvalg er en årsak til at så mange unge ikke fullfører videregående skole. Buland og Mathiesen (2008) sier på bakgrunn av en kunnskapsoversikt over feltet yrkes- og utdanningsrådgivning i norsk skole at for dårlig veiledning i skolen er en årsak til mange av feilvalgene.

Mye tyder på at heller ikke faget utdanningsvalg godt nok dekker de unges behov for kunnskap og innsikt som grunnlag for de valg de skal gjøre på 10. trinn. Vi finner et eksempel på en bekymring for manglende eller ufullstendig informasjon fra Bergen. Bergen bystyre behandlet i møte 20.10. 2015 et forslag fra ungdommens bystyre som tyder på at ungdommen selv mener de ikke får god nok informasjon om de valg de skal gjøre, og at den informasjonen som gis, i for stor grad varierer fra skole til skole. Ungdommens bystyre ber bystyret sikre at alle får viktig informasjon fra starten av skoleåret og oppfølging gjennom hele 10. trinn, og de ber om et informasjonsopplegg over noen dager etter eksamen i 10. trinn. I sitt møte vedtar Bergen bystyre å be byrådet sette i verk tiltak som

sikrer at alle elevene på 10. trinn får tilstrekkelig informasjon om videregående opplæring, slik det er beskrevet i forslaget fra ungdommens bystyre. Alle elever skal få veiledning og rådgivning, og det anbefales at skolene sikrer minst én rådgivningstime med hver elev.

Et annet eksempel som kan tyde på at ikke alt fungerer som det skal, er et innlegg i Dagbladet 20.02.2017 av Jonas Bals (politisk rådgiver for Arbeiderpartiets leder Jonas Gahr Støre). Han kritiserer dagens skole og foreslår følgende tiltak:

1. Yrkesfagene skal introduseres allerede i barneskolen
2. Fagene i grunnskolen skal yrkesrettes, og de praktisk-estetiske fagene skal styrkes for å gi elevene mer praktisk og variert læring
3. «Arbeidslivets skolesekk» etableres som parallell til «Den kulturelle skolesekken» for å gi elevene et tidlig møte med arbeidslivet
4. Alle foreldre og foresatte får tilbud om workshop i utdanningsvalg fra barnet er 13 år

Elevenes valg

Elevene på 10. trinn må gjøre viktige valg når det gjelder videre skolegang. Dette er mange elever også klar over, slik det blir uttrykt av en av elevene som Borgen og Lødding (2009) intervjuet: «Det er veldig sånn at det er et valg for livet» (s. 68). Disse valgene skjer ikke bare på grunn av den informasjonen de har fått i skolen, de skjer like mye på grunn av kulturelle forhold. Vårt samfunn er for eksempel fremdeles i høy grad preget av det vi vil kalle typiske mannsyrker og typiske kvinneyrker. Historisk utvikling av kjønnsroller, maktfordeling i hjem og samfunn og økonomiske virkemidler er bare noen av drivkreftene bak kjønnsrollene. Jenter og gutter velger ulikt når det gjelder yrkesrettede linjer i videregående skole. Borgen og Lødding (2009) spurte elever i ungdomsskolen om deres syn på hvorfor jenter og gutter velger forskjellig. Svarene tyder på at de unge er preget av sterke kjønnsstereotyper. Guttene omtaler jentene som priprne og jålete, jentene sier guttene er lite tolerante og opptatt av kropp. «Det har vel alltid vært slik at jenter gjør jenteting og gutter gjør gutteting, det er interessen som avgjør», hevder en gruppe gutter (s. 72). Ei jente sier: «Guttene er interessert i hugging, bil og sånn. Vi er helst interessert i barn og klær og sånn forskjellig. Vi har diskutert det litt i klassen. Guttene er mer opptatt av kroppen og å være maskulin og skal vise at de er sterke. Vi er mer sånn å holde huset» (Borgen & Lødding, 2009, s. 72). Ifølge Borgen og Lødding legger de unge vekt på at gutter og jenter tenker ulikt, og at det er lettere for jenter å velge guttefag enn for gutter å velge jentefag. Ei jente sier: «Om en gutt velger helse- og sosialfag, han er spesiell: Du blir kanskje mobbet mer som gutt om du velger helse- og sosialfag.» En annen sier: «Hvis en jente velger tømreryrket så er det en guttejente, ettersom få jenter velger TIP eller byggfag» (s. 72).

Vagle og Møller (2015) har i et aksjonsforskningsprosjekt satt søkelyset på de barrierer som møter jenter i utdanningen, og som er med på å sementere et system med klare jente- og gutteyrker. Gjennom sitt prosjekt viser de betydningen av et aktivt treparts samarbeid i arbeidslivet for å fremme likestillingen og også at den enkelte fylkeskommune har et klart ansvar for å få til endringer i et system som er preget av «mainstreamtilnærming» (Vagle & Møller, 2015, s. 17).

Lent, Brown og Hackett (1994) lanserte «Social cognitive theory of career and academic interest, choice and performance» (SCCT). En av hypotesene de får bekreftet, er: «Gender and racial/ethnic differences in interests and interest-goal relation arise largely through differential access to opportunities, supports and socialization processes. Thus, such group differences will be reduced when differences in opportunity structures, support systems, barriers, and socialization practices are controlled» (s. 108). En følge av SCCT er en rekke studier som har bekreftet mange av de samme hypotesene som Lent, Brown og Hackett. Et eksempel er Rodriguez og India (2016), som i en studie av spanske ungdommer finner at jenter, som ofte har lavere selvtillit enn gutter, ikke får den støtten fra omgivelsene som de trenger for å foreta yrkesvalg på tvers av etablerte kjønnsstereotyper.

Mathiesen, Buland og Bungum (2010) så spesielt på kjønnsperspektivet i skolens rådgivning og konkluderer med at det i rådgivningen er lite fokus på dette perspektivet. De spør om fag har kjønn. Gjennom å formidle i overveiende grad det ene kjønns holdninger og verdier, skapes det et inntrykk av at faget eller yrket passer best for det ene kjønn, mens det andre kjønn blir definert vekk fra hva som er normalt for fag og yrke. Slik blir de bilder vi får når vi tenker på et fag eller yrke, bilde av et menneske med et bestemt kjønn. Forskerne går så langt som til å si at dette nærmest er et ikke-tema i skolens rådgivning. Tradisjonelle forestillinger om hvilke yrker en kvinne og en mann kan ha, påvirker sterkt jenters og gutters forestillinger og valg. En konsekvens av dette er at man i skolen og samfunnet må sette fokus på disse mekanismene slik at elevene kan gjøre mer bevisste utdanningsvalg.

Ikke bare kjønn, men også bosted og sosial klasse vil virke inn på de valg de unge gjør. Rekrutteringen til akademiske yrker har i alle år vært knyttet til sosial kapital og foreldres utdanningsnivå. Det er en klar sammenheng mellom barnas utdanningsnivå og foreldrenes utdanningsnivå (Sæther, 2009). Og i mange fiskerisamfunn er det tradisjon for at guttene tidlig drar ut på arbeid i fiskeflåten uten å fullføre videregående skole (Markussen, Lødding & Holen, 2012). Mange skal overta foreldrenes virksomhet i handel, industri og landbruk, og dette styrer de unges valg. «Klassereise» er et mye brukt begrep om ungdom som gjør andre valg enn sine foreldre. Hva ligger bak de unges valg?

Tradisjonelt har en nok ofte oppfattet yrkesveiledning og rådgivning i skolen som at den enkelte elev skal få konkrete råd om de valg hun/han burde gjøre. Blant annet har mange fått råd ut fra familiebakgrunn. Karriereveiledning tar

et noe annet utgangspunkt i arbeidet med elevene. «Career Management Skills» (CMS) bygger på tanken om å gjøre et menneske selv i stand til å foreta konkrete, bevisste valg. European Lifelong Guidance Policy Network definerer CMS slik: «CMS refererer til en rekke kompetanser som setter mennesker i stand til å kunne planlegge, utvikle og styre sin egen karriere på en strukturert måte. Dette inkluderer ferdigheter i å kunne samle, analysere og anvende informasjon både om utdanning, arbeid og seg selv, ferdigheter i å håndtere overgangsfaser i livet og ferdigheter i å ta valg» (Haug, 2014, s. 5). CMS er ferdigheter sett i et livsløpsperspektiv. Det er likevel svært relevant for elevers evne til å velge retning i videregående skole. Elevene skal selv være i stand til å ta egne valg basert på en bedre selvinnsett. Faget utdanningsvalg burde dermed i større grad dreie seg om læring enn rådgivning.

Buland, Holth Mathiesen & Mordal (2014) vurderte skolens rådgivning i de tre midtnorske fylkene. Deres konklusjon var at faget utdanningsvalg er i utvikling, men at det ved flere skoler prioriteres ned, og at lærerne mange steder mangler kompetanse i faget. I undersøkelsen peker de også på at det særlig er de mest velfungerende elevene som er i stand til å nyttiggjøre seg skolens rådgivning «gjennom lett å kunne «oversette» det til sin egen livsverden, sine egne erfaringer og ønsker» (Buland, Holth Mathiesen & Mordal 2014, s. 17). For disse elevene kan en kanskje snakke om *karrierelæring*. Elevene har utviklet en kompetanse i å ta egne bevisste valg. Svendsrud (2015) oversetter CMS – «Career Management Skills» – til *karriereferdighet* eller *karrierekompetanse*. Dette bør jo være det endelige målet med skolens rådgivning og faget utdanningsvalg.

Forskningsspørsmål

Vi har ikke foretatt noen evaluering av faget utdanningsvalg, men vi har spurt elevene på 10. trinn om hvor fornøyd de var med den informasjonen de fikk i ungdomsskolen som forberedelse til de valg de skulle gjøre. Hva eller hvem ble de påvirket av? Fikk de nok kunnskap til å kunne velge skole og linje? Vi har så i første klasse på videregående skole spurt de samme elevene om de da var fornøyd med sine valg, og om hvordan de i ettertid vurderte den informasjonen de fikk på ungdomsskolen. Vårt prosjekt er drevet av en nysgjerrighet om hvordan det går med dem, vil de fortsette i tråd med de valg de har gjort? Våre forskningsspørsmål blir dermed:

Hvordan hadde elevene fått informasjon om sine valgmuligheter? Hvilken betydning hadde denne informasjonen for elevenes valg? Hvor fornøyd var elevene med denne informasjonen i ettertid? Hvem eller hva hadde størst påvirkningskraft på elevenes valg?

Prosjektet er en kvantitativ studie med en eksplorerende, deskriptiv karakter.

Metode, utvalg og instrumenter

Utvalg

Grunnlaget for denne artikkelen er et prosjekt der 1181 elever på 10. trinn (i videre tekst ofte omtalt som US10) våren 2015 besvarte et spørreskjema (83 % deltakelse) om forberedelsene til videregående skole. Elevene kom fra 11 ungdomsskoler i Sør-Trøndelag. 1025 av disse elevene besvarte et nytt spørreskjema i første klasse på videregående skole (heretter ofte omtalt som VG1) senhøsten 2015, 527 jenter og 498 gutter (87 % av elevene som var med på US10, deltok i VG1). Disse elevene representerte 14 videregående skoler i Sør-Trøndelag – sju byskoler i Trondheim, en i et jordbruksområde i Trondheim kommune og fem skoler beliggende i nabokommuner. Dette utvalget er ikke et representativt utvalg, men må betraktes som et bekvemmelighetsutvalg (McQueen & Knussen, 2006) som er kommet i stand etter godt samarbeid med Sør-Trøndelag fylkeskommune. Elevene svarte på et spørreskjema som med få unntak ble utdelt i klassene med forskerne til stede i rommet. Spørreskjemaene ble scannet og lagt inn i en database som er grunnlaget for denne artikkelen. Analysene av datamaterialet er gjort med SPSS, versjon 23. Vi har brukt deskriptiv statistikk med beregning av gjennomsnitt og T-test for to uavhengige utvalg for å sammenligne gjennomsnitt og signifikanteste forskjeller. For å måle effekten av forskjeller har vi brukt effektmaatet Cohens *d* (Cohen, 1988). Cohen regner verdier under 0.2 som ubetydelige, verdier mellom 0.2 og 0.5 angir en liten effekt, mellom 0.5 og 0.8 en middels effekt og verdier over 0.8 en stor effekt. Vi har brukt bivariate korrelasjonsanalyser for å belyse eventuelle sammenhenger mellom variabler.

Spørreskjemaet

Vi stilte elevene på 10. trinn spørsmål om hvordan de hadde fått informasjon om videregående skole og valgmulighetene der. Vi ville også vite hva de hadde valgt, hvilke faktorer som var viktig for deres valg av skole og linje, og hvilke personer som eventuelt hadde hatt betydning for deres valg. Vi spurte også om de angret på sine valg.

Vi forela elevene følgende spørsmål/påstander (skoleslag i parentes):

Hvordan er informasjon om videregående gitt på skolen? Flere avkrysningsalternativer som ikke gjensidig utelukker hverandre (US10).

Jeg synes jeg har fått god nok informasjon fra skolen til å velge linje på videregående skole. Svar: Ja/nei (US10).

Tenk tilbake på da du valgte linje på VGS i 10. klasse. Hvor fornøyd er du med kvaliteten på informasjonen du fikk for å kunne velge? Svar på en 6-delt skala fra 1 = ikke fornøyd i det hele tatt, til 6 = svært fornøyd (VG1).

Hvor viktig har følgende forhold vært for valg av skole? (7 ulike alternativ). Svar på en 6-delt skala fra 1 = ikke viktig i det hele tatt, til 6 = svært viktig (US10).

I hvor stor grad har disse påvirket deg i valg av linje på videregående? (5 ulike alternativ). Svar på en 6-delt skala fra 1 = ikke i det hele tatt, til 6 = svært mye (US10)

Hvor viktig har følgende forhold vært for valg av linje? (2 ulike alternativ) Svar på en 6-delt skala fra 1 = ikke viktig i det hele tatt, til 6 = svært viktig (US10).

Hvor sikker er du på det valget av skole du har gjort? Svar på en 6-delt skala fra 1 = ikke i det hele tatt, til 6 = svært sikker (US10).

Hvor fornøyd er du med ditt valg av skole? Svar som over etter en 6-delt skala (VG1).

Hvor sikker er du på det valget av linje du har gjort? Svar som over etter en 6-delt skala (US10).

Hvor fornøyd er du med ditt valg av linje? Svar som over etter en 6-delt skala (VG1).

Angrer du på valget ditt i ettertid? Avkrysning for skole, linje, begge deler eller ingen av delene (VG1).

Resultater

På 10. trinn valgte elevene utdanningsprogram i videregående skole. 90,7 % av elevene i VG1 var kommet inn på sitt førsteønske når det gjaldt skole, 95,1 % på førsteønsket når det gjaldt linje. 63,8 % av elevene i VG1 gikk på studieforberedende linjer, 57,6 % av disse var jenter. Kjønnssdelingen i vårt utvalg var sterk på yrkesfag. Klare guttelinjer var bygg og anlegg (93,6 %), elektrofag (93,9 %) og teknikk og industriell produksjon (88,2 %). Jentene finner vi for eksempel på helse og oppvekst (85 %) og design og håndverk (72,7 %).

Angrer på valg?

14,5 % (142 av 982 elever som svarte på spørsmålet) av 10.-klassingene svarte før de hadde begynt i VG1, at de angret på de valg de hadde gjort. 6 % angret på valg av skole, 5,7 % på valg av linje, og 2,7 % angret på begge deler. Det store flertallet var fornøyd med sine valg. Det var ingen klare forskjeller mellom jenter og gutter på dette området. Vi fant nesten de samme tallene da vi spurte elevene i VG1 om de da angret på sine valg. 15,1 % av elevene svarte da at de angret. Flest angret på valg av linje (5,7 %). Det var ubetydelige forskjeller mellom elever på studieforberedende linjer og elever på yrkesfag. 87,9 % av de som ikke angret på sine valg i US10, angret heller ikke i VG1. De fleste av de som angret seg etter valg i ungdomsskolen, angret ikke på sine valg når de først hadde begynt i videregående skole.

Informasjon

Hvordan hadde elevene fått informasjon om videregående skole, og hadde de fått nok informasjon til å foreta sine valg?

Alle elever på 10. trinn skal få informasjon om videregående skole som grunnlag for å velge skole og utdanningsprogram. Her er ofte også elevenes foreldre invitert til skolen for informasjon. Skolens rådgiver har en viktig funksjon i dette arbeidet ved å snakke med elevene om deres ønsker og mål sett i lys av deres forutsetninger. Vi spurte elevene om informasjon om videregående ble gitt på skolen som felles orientering for hele trinnet, som fellesorientering i klassen, om det ble gitt informasjon individuelt, om det ble gitt skriftlig eller som kombinasjoner av disse mulighetene. Spørsmålene var ikke gjensidig utelukkende. De fleste av elevene hadde da også fått informasjon på flere måter. 2 % oppga at de ikke hadde fått noen informasjon om videregående skole på ungdomsskolen.

Totalt var det 77,7 % av elevene som i US10 syntes de hadde fått nok informasjon til å velge linje på videregående skole, 75,5 % av de som valgte yrkesfag, 78,9 % av de som valgte studieforbereende fag. 37,1 % av elevene oppga å ha hatt individuell veiledningssamtale på skolen. Av disse var det 85,9 % som syntes de hadde fått nok informasjon til å velge.

I en korrelasjonsanalyse fant vi ingen sammenheng mellom elevenes karakternivå i US10 og VG1 og i hvilken grad de var fornøyd med informasjonen de fikk på 10. trinn. En kunne også tenke at elever med høyt utdannede foreldre var mer fornøyd enn andre, men vi fant ingen sammenheng mellom det å være fornøyd med informasjonen og foreldrenes utdanningsbakgrunn.

Tabell 1 viser at 90,2 % av elevene som fikk informasjon gitt både på trinnet som helhet, i klassen, skriftlig og individuelt, mente de hadde fått nok informasjon i ungdomsskolen til å velge linje. Knappt 70 % av elevene var fornøyd der de bare hadde fått informasjon samlet i klassen. Vi fant store variasjoner mellom skolene her, fra en skole der 70 % av elevene har fått informasjon på flere måter, til andre der bare drøyt 25 % av elevene har fått informasjon på mer enn en måte. Det er mange kombinasjonsmuligheter. Tabell 1 viser de variantene som mer enn 10 % av elevgruppen oppgir (600 av 1025 elever).

Tabell 1 Informasjon om videregående skole. Hvordan ble informasjonen gitt, og synes elevene de har fått nok informasjon til å velge linje?

Hvordan fikk du informasjon?		Nok informasjon til å velge linje? (% ja)
Bare samlet på trinnet (118)	11,5 %	82,5 %
Bare samlet i klassen (189)	18,4 %	69,8 %
På trinnet, i klassen, individuelt og skriftlig (173)	16,9 %	90,2 %
På trinnet, i klassen og skriftlig (120)	11,7 %	77,8 %

Informasjonen elevene får i ungdomsskolen, skal gi dem et grunnlag for å velge skole og linje i videregående skole. De fleste elevene på 10. trinn var ganske sikre på sine valg. Det var imidlertid en signifikant forskjell mellom de elevene som syntes de hadde fått nok informasjon, og de som syntes informasjonen var mangelfull. Vi spurte elevene på 10. trinn: *Hvor sikker er du på det valget av linje du har gjort?* og *Hvor sikker er du på det valget av skole du har gjort?* Elevene skulle svare i henhold til en 6-delt skala fra 1 = ikke i det hele tatt, til 6 = svært sikker. De som var fornøyd med informasjonen de hadde fått, svarte i gjennomsnitt 5,28 (s. 1,0) når det gjaldt sikkerhet for valg av linje, de som ikke var fornøyd, svarte i gjennomsnitt 4,59 (s. 1,5). Forskjellen er signifikant ($p < .001$), og effektmålet Cohens d er 0,54, som er en middels sterk effekt (tabell 2).

Tabell 2 Sammenhengen mellom det å ha fått nok informasjon og det å være sikker på sitt valg av linje.

1 = ikke sikker i det hele tatt, 6 = helt sikker. I tabellen betyr s. standardavvik, sig. signifikansnivå.

Nok informasjon til å velge linje?	N	Hvor sikker er du på det valget du har gjort av linje?	s.	sig.	Cohens d
Ja	214	5.28	1,00		
Nei	745	4.59	1,47	$p < ,001$	0.54

Også når det gjelder valg av skole, var forskjellen mellom gruppene signifikant, men her var effekten lavere ($d = 0.34$). God informasjon ser ut til å gi større sikkerhet for valg av skole og linje.

Hvor fornøyd var elevene i VG1 med informasjonen de hadde fått i ungdomsskolen om videregående skole?

Vi spurte retrospektivt elevene i VG1 om de i ettertid var fornøyd med kvaliteten på den informasjonen de fikk på 10. trinn. Tenk tilbake på da du valgte linje på VGS på 10. trinn. Hvor fornøyd er du med kvaliteten på informasjonen du fikk for å kunne velge? Elevene svarte på en 6-delt skala fra ikke fornøyd i det hele tatt (1) til svært fornøyd (6). Bare 14,5% svarte «svært fornøyd». 31,6 % svarte 1, 2 eller 3, altså på den misfornøyde siden.

De som på 10. trinn svarte at de *ikke var* fornøyd med informasjonen, svarte i gjennomsnitt 3,0 på det retrospektive spørsmålet i VG1. De som *var* fornøyd i 10. klasse, svarte i gjennomsnitt 4,2. Forskjellen er signifikant ($p < .001$) og Cohens $d = 0.85$, noe som indikerer en stor forskjell. De som på 10. trinn syntes de hadde fått nok informasjon til å velge, var i VG1 mest fornøyd med valg av

linje og skole. Totalt sett var de fleste fornøyd med valg av skole og linje. Bare 8,2 % var litt eller svært misfornøyd med valg av skole, 7,7 % litt eller svært misfornøyd med valg av linje. Hele 57 % svarte at de var *svært* fornøyd med valg av skole, og 58,5 % svarte at de var *svært* fornøyd med valg av linje.

Tabell 3 Sammenhengen mellom det å ha fått god nok informasjon på 10. trinn og vurderingen av dette retrospektivt i VG1. I tabellen betyr s. standardavvik og sig. signifikansnivå.

God nok informasjon fra skolen til å kunne velge linje?	N	Retrospektivt i VG1. Fornøyd med kvaliteten på informasjonen?	s.	sig.	Cohens d
Ja	690	4,20	1,29		
Nei	319	3,00	1,54	p < .001	0.85

Hva eller hvem påvirker elevenes valg?

Det kan være mange årsaker til de valgene elever gjør på 10. trinn når det gjelder videregående skole. Vi har sett på noen potensielle faktorer både av fysisk og menneskelig karakter.

Tabell 4 Hvor viktig har følgende forhold vært for valg av skole?

Ikke i det hele tatt viktig = 1, Svært viktig = 6. m. = gjennomsnittsskår, s. = standardavvik.

	m.	s.
Nærhet til bosted	4,2	1,6
Ønske om nytt sosialt miljø	3,9	1,6
Skolen er fin	3,7	1,6
Venner har valgt skolen	3,1	1,6
Skolen har høy status	3,0	1,6
Foreldre ville det	2,5	1,5
Søsken går der	2,1	1,7
Rådgiver ga råd om det	2,0	1,4

Tabell 4 viser at den viktigste faktoren for elevene for valg av skole naturlig nok er skolens beliggenhet. Ønske om kort reisevei betyr nok mye. Denne faktoren var klart viktigst for elevene uavhengig av linjevalg og kjønn.

Tabell 5 Viktig for valg av skole: Ønske om å komme til et nytt sosialt miljø

Ikke i det hele tatt viktig = 1, Svært viktig = 6. m. = gjennomsnittsskår,

s. = standardavvik, sig. = signifikansnivå.

T-Test to uavhengige utvalg.

	N	m.	s.	sig.	Cohens d
Jenter	525	4,23	1,56		
Gutter	488	3,56	1,61	p < .001	0.43

Elevene satte ønske om et nytt sosialt miljø som nest viktigste faktor. Det var særlig jentene som vektla dette. Forskjellen mellom jenter og gutter var her signifikant ($p < .001$), og Cohens $d = 0.43$. Selve skoleanlegget ser også ut til å ha betydning. Elevene satte et fint skoleanlegg på tredjeplass på lista. Særlig guttene la vekt på dette. Forskjellen mellom gutter og jenter var på dette området signifikant både på yrkesfag og studieforbereende linjer ($p < .01$). Det var også guttene på begge studieretninger som sterkest vektla skolens status, og sterkest ble dette vektlagt av guttene på studieforbereende linjer. Det var særlig på studieforbereende linjer at elevene oppga foreldre som en viktig faktor for valg av skole. Forskjell mellom linjene var signifikant ($p < .001$, Cohens $d = 0.43$). Ut fra de valg vi ga elevene, var det råd fra skolens rådgiver som ble rangert lavest i betydning for valg av skole.

Vi spurte også elevene om hvem de mente hadde påvirket dem mest når det gjelder valg av linje.

Tabell 6 I hvor stor grad har disse påvirket deg i valg av linje på videregående?

Ikke i det hele tatt = 1, Svært mye = 6. m. = gjennomsnittsskår, s. = standardavvik.

	m.	s.
Foreldre	3,2	1,6
Venner	3,0	1,5
Media/internett	2,4	1,5
Medelever	2,3	1,4
Rådgiver	2,3	1,5
Lærer	1,9	1,2

Elevene oppga at de var blitt påvirket mest til sitt linjevalg av foreldre og venner. Når det gjelder foreldres betydning, kunne en tenke at det var signifikante forskjeller knyttet til foreldrenes utdanningsnivå. Vi fant ingen slike forskjeller knyttet til mors eller fars utdanning. Skolens lærere og rådgiver ble tillagt minst betydning som påvirkningsfaktor bak valg av linje. 55,9 % sier at lærere ikke hadde påvirket dem *i det hele tatt* når det gjaldt valg av linje, 45,9 % sa det samme

om rådgiver. Blant elevene som oppga at de hadde fått individuell informasjon i ungdomsskolen, var det 36,2 % som sa de ikke var påvirket av rådgiver, altså noe færre. Det var liten forskjell mellom jenter og gutter og heller ingen vesentlig forskjell mellom yrkesfag og studieforberedende fag.

Lønn og fremtidig yrke kan være viktige faktorer når det gjelder elevenes valg av linje i videregående skole. Vi spurte om dette i et eget spørsmål, også der med 6 valg fra 1 = ikke i det hele tatt viktig til 6 = svært viktig. I gjennomsnitt skåret elevene 4,7 (s. = 1,5) når det gjaldt yrke, 3,4 (s. = 1,9) når det gjaldt lønn. Fremtidig yrke var den viktigste faktoren både for elever på studieforberedende linjer og for elever på yrkesfag. Det var heller ikke forskjell mellom utdanningsprogrammene når det gjaldt betydningen av lønn, men her skåret gutter signifikant høyere enn jenter ($p < .001$, Cohens $d = 0.41$) (tabell 7).

Tabell 7 Viktig for valg av linje: Lønn.

Ikke i det hele tatt viktig = 1, Svært viktig = 6. m. = gjennomsnittsskår, s. = standardavvik, sig. = signifikansnivå. T-Test to uavhengige utvalg.

	N	m.	s.	sig.	Cohens d
Jenter	526	3,03	1,79		
Gutter	491	3,75	1,71	$p < .001$	0.41

Drøfting

Elevene på 10. trinn må gjøre viktige valg når det gjelder sitt voksenliv. Det er en del som skifter retning etter videregående skole fordi de angrer på sine valg eller ser nye muligheter, men for mange blir valgene de gjør tidlig, avgjørende for fremtidig yrke og karriere. Elevene i ungdomsskolen trenger tid og mye og god informasjon fra mange kilder for å kunne ta de riktige valgene. Det er gledelig at hele 77,7 % – et klart flertall – av elevene i vår undersøkelse syntes de hadde fått nok informasjon til å velge linje på videregående skole. Men på den annen side var det ca. ¼ av elevene som *ikke* syntes de hadde fått god nok informasjon. Vibe (2006) fant i sin evaluering av prosjektet «Rett førstevalg» at 56 % av elevene mente de var godt eller svært godt informert. Det er mulig de senere års oppmerksomhet rundt feilvalg/omvalg og frafall har ført til bedre informasjon om videregående skole til elevene i ungdomsskolen, og det vil trolig alltid være noen misfornøyde elever i slike situasjoner, men mye tyder på at informasjonen ennå ikke når godt nok ut til alle elever. Manglede informasjon kan ha bidratt til dårlig karrierekompetanse (Svendsrud, 2015) og svak evne til å foreta selvstendige valg.

Markussen mfl. (2006) fant at ungdom som hadde sluttet i videregående skole før fullført løp, i liten grad hadde fått, eller benyttet seg av, individuell veiledning. Vi fant i vår studie at bare 37,1 % av elevene hadde fått informasjon individuelt.

Vibe (2006) fant at mange elever ikke hadde hatt individuell veiledningssamtale med lærer eller rådgiver. Han fant en sammenheng mellom antall informasjons-tiltak og hvor godt elevene følte seg informert. Vi ser også i vår undersøkelse at den største andelen elever som var fornøyd med informasjonen de hadde fått, fant vi blant elever som hadde fått informasjon på flere måter og fra ulike kilder. Elever som hadde fått individuell informasjon, ga rådgiver en viktigere rolle enn de som ikke hadde fått informasjon individuelt, men det var bare litt over en tredjedel som hadde fått informasjon på denne måten.

Retrospektivt spurte vi elevene i VG1 om de i ettertid var fornøyd med informasjonen de hadde fått på 10. trinn. De som på 10. trinn syntes de hadde fått nok informasjon, var i VG1 signifikant mest fornøyd med valg av linje og skole. Over 60 % av de som ikke var fornøyd med informasjonen på 10. trinn, svarer også etter egne erfaringer i VG1 at de ikke syntes de hadde fått god nok informasjon til å kunne velge skole og linje.

Det ser ut til at kjønnsstereotyper ligger som en viktig faktor bak elevenes valg av linje på videregående skole. Vi må forstå de store forskjellene mellom jenter og gutter på denne måten. Det er ikke umulig at god og individrettet informasjon i ungdomsskolen kunne endret kjønnsbalansen noe. Ungdommen har klare oppfatninger om hva som er jente- og guttefag, og ser ut til å videreføre den store ubalansen vi alltid har sett særlig på yrkesfag. Årsakene til dette kan knyttes til SCCT (Lent, Brown & Hackett, 1994): Ungdommene møter strukturelle barrierer, manglende støtte i sitt miljø og en sterk sosial kontroll som er med på å sementere tradisjonelle forestillinger om kvinne- og mannsyrker.

Yrke og lønn er viktige faktorer for valg av linje. At en bor nær skolen, og at skolen fysisk sett er fin, er viktige faktorer for valg av skole. Særlig for jentene betyr det også mye å få et nytt sosialt miljø. Vi ser at mange nye videregående skoleanlegg har lagt stor vekt på estetikk og utvikling av gode sosiale møteplasser. Det er trolig en riktig vei å gå.

Familien har alltid vært en viktig faktor når det gjelder ungdoms valg av yrke og karriere. Våre funn viser også at foreldre og venner var viktige påvirkningsagenter for elevenes valg. Få elever i vår studie la stor vekt på skolens rolle i så måte. 54,4 % av elevene svarte «ikke i det hele tatt viktig» om rådgivers rolle når det gjaldt valg av linje. Bare 2,5 % svarte «svært viktig». Vi fant tilsvarende tall for rådgivers rolle når det gjaldt valg av skole, der 54,4 % svarte «ikke i det hele tatt viktig», og bare 2,3 % svarte «svært viktig». Når det gjelder påvirkning til valg av linje, svarte 88,2 % at læreren hadde hatt liten eller ingen påvirkning, tilsvarende for rådgiver var 78,5 %.

OECD kritiserte Norge for at skolen ga for dårlig veiledning til ungdommen når det gjaldt yrkesvalg. Senere tiltak som faget utdanningsvalg har forsøkt å gjøre dette bedre. De fleste unge i vår undersøkelse syntes på 10. trinn at de hadde fått nok informasjon til å velge linje i videregående skole, men ca. en tredjedel var ikke fornøyd med kvaliteten på informasjonen. Totalt sett var de fleste elevene

fornøyd med de valg de hadde gjort av skole og linje, det gjaldt også for de elevene som var misfornøyd med informasjonen de hadde fått i ungdomsskolen.

Det ser ut til at skolens informasjon og rådgivning slik det nå blir praktisert fra lærer og rådgiver, i liten grad påvirker elevenes valg. Har kanskje skolens påvirkning skjedd ubevisst over tid uten at elevene var bevisst dette? Faktorer utenom skolen er også viktige. Dimmen (2009) fant at mange elever hadde gjort sine valg uavhengig av skolen og var lite mottakelige for skolens alternativer. Dette kan også være tilfelle i vår studie. Elevene kan ha gjort seg opp en mening og lagt liten vekt på rådgivers og lærers informasjon.

Et grunnleggende spørsmål for oss i diskusjonen om mer og bedre yrkes- utdanningsveiledning på ungdomstrinnet er om 15–16-åringer i dag er modne nok til å ta avgjørende valg når det gjelder sin fremtid. Kanskje ungdommen lar seg rive med av det som er populært i tiden, og i liten grad evner å tenke langt frem i tid? Vår undersøkelse kan tolkes på flere måter. Ville bedre og mer individuell veiledning i ungdomsskolen om valgmulighetene i videregående skole ha hjulpet elevene i deres valg? Ville det blitt færre omvalg og færre bortvalg? Eller er det slik at familie, lønn og kulturfaktorer som kjønn og yrkesstatus uansett vil overstyre skolens rolle? Har det i så fall noen hensikt å drive informasjon og yrkes- og utdanningsveiledning i ungdomsskolen? Vi har etter vår undersøkelse flere ubesvarte spørsmål det er viktig å få svar på i arbeidet med å styrke yrkes- og utdanningsveiledningen i ungdomsskolen, styrke elevenes karrierekompetanse og redusere omvalg og bortvalg i videregående skole. Elevene må få kunnskap og innsikt som skal hjelpe dem å planlegge fremtiden, og de bør få spille hovedrollen i sin egen valgprosess ved å få hjelp til å hjelpe seg selv, de må få «Career Management Skills», for å bruke terminologien til European Lifelong Guidance Policy Network (Haug, 2017). Forskerne Mitchell, Levin og Krumboltz (1999) utfordrer oss ved å stille spørsmålet: Hvordan kan elevene planlegge å nå et mål de ennå ikke vet hva er, og hvordan kan skolen bidra til denne typen refleksjon?

Note

- 1 Sitat hentet fra Borgen og Lødding, 2009, s. 68.

Referanser

- Borgen, J.S. & Lødding, B. (2009). *Implementering av faget utdanningsvalg på ungdomstrinnet*. Delrapport II fra prosjektet Karriereveiledning i overgangen mellom ungdomsskole og videregående opplæring. NIFU STEP, Rapport 39/2009.

- Bowles, T.V. & Brindle K.A. (2017). If ego identity is the envelope then adaptive change is the note to self: scaffolding the career choices of adolescents. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, 17(1), 5–18.
- Buland, T. & Mathiesen I.H. (2008). *Gode råd? En kunnskapsoversikt over feltet yrkes- og utdanningsrådgivning, sosialpedagogisk rådgivning og oppfølgings-tjeneste i norsk skole*. Trondheim: SINTEF Teknologi og samfunn.
- Buland, T., Mathiesen, I.H. & Mordal, S. (2014) «Æ SKJØNNE ITJ, Æ VÅKNE OPP KVAR DAG Å VIL BLI NÅ NYTT Æ». Skolens rådgivning i Møre og Romsdal, Sør-Trøndelag og Nord-Trøndelag. NTNU. Program for lærer-utdanning, skoleutvikling og utdanningsledelse.
- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences* (2. utg.) Hillsdale, NJ: Lawrence Earlbaum Associates.
- Dimmen, Å. (2009). *Rett førstevalg. Evaluering av et utviklingsprosjekt ved skolene i Numedal 2007–2009*. Hønefoss: Høgskolen i Buskerud.
- Fernandes, R. & Bance, L.O. (2015). Impact of Career Thoughts, Parental Support and Career Decision-Making Self-Efficacy on Adolescents' Career Indecision: Basis for Career Guidance Program. *International Journal of Education and Management Studies*, 5(2),101–107.
- Furlong, A., Cartmel, F., Biggart, A., Sweeting, H. & West, P. (2003). *Youth Transitions: Patterns of vulnerability and Process of Social Inclusion. Research Findings nr 8/2003*. Edinburgh: Scottish Executive Social Research: Enterprise, Transport and Lifelong Learning Department.
- Gelatt, H.B. (1989). «Positive uncertainty: A new decision-making framework for counseling». *Journal of Counseling Psychology*, 36(2), 252–256.
- Haug, E.H. (2014). *CMS – et felles perspektiv for karriereveiledning i Norge?* VOX, Nasjonalt fagorgan for kompetansepolitikk.
- Haug, E.H. (2017). «Det er fint å være hos rådgiver, hun skjønner oss skjønner du». *NORDVEI. Nordisk tidsskrift for veiledningspedagogikk*, 2(1), 16–29.
- Lent, R.W., Brown, S.D. & Hackett, G. (1994). Toward a Unifying Social Cognitive Theory of Career and Academic Interest, Choice and Performance. *Journal of Vocational Behavior*, 45, 79–122.
- Lødding, B. & Borgen, J.S. (2008). *Karriereveiledning i overgangen mellom ungdomsskole og videregående opplæring*. Delrapport I Evaluering av Kunnskapsløftet. Rapport 41/2008.Oslo: NIFU STEP.
- Mathiesen, I.H., Buland, T. & Bungum, B. (2010). *Kjønn i skolens rådgiving – et glemt tema?* Trondheim: SINTEF.
- Markussen, E., Lødding, B., Sandberg, N. & Vibe,N. (2006). *Forskjell på folk – hva gjør skolen?* Valg, bortvalg og kompetanseoppnåelse i videregående opplæring blant 9749 ungdommer som gikk ut av grunnskolen på Østlandet våren 2002. Hovedfunn, konklusjoner og implikasjoner tre og et halvt år etter. NIFU STEP rapport 3/2006. Oslo: NIFU STEP.

- Markussen, E., Lødding, B. & Holen, S. (2012). *Om bortvalg, gjennomføring og kompetanseoppnåelse i videregående skole i Finnmark skoleåret 2010*. Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning, Rapport 10/2012. Oslo: NIFU STEP.
- McQueen, R.A. & Knussen, C. (2006). *Introduction to research methods and statistics in psychology*. Harlow: Pearson.
- Mitchell, K.E., Levin A.S. & Krumboltz J.D. (1999). Planned Happenstance: Con-structing Unexpected Career Opportunities. *Journal of Counseling & Development*, 77(2), 115–125.
- OECD (2002). *Gjennomgang av politikk for yrkesveiledning, Norge. Landrapport*. Paris: Organisasjonen for økonomisk samarbeid og utvikling.
- Reegård, K. & Rogstad, J. (2016). *De frafalne. Om frafall i videregående opplæring*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Rodríguez, C. & India, M. (2016). Influence of social cognitive and gender variables on technological academic interest among Spanish high-school students: testing social cognitive career theory. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, 16(3), 305–325.
- Svendsrud, A., (2015). *Karriereveiledning i et karrierelæringsperspektiv*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Sæther J.-P. (2009). *Sosial arv – utdanning, yrke og materielle kår*. SSB, Rapporter 200916. Oslo-Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå,
- Teig, A. (2000). *Skolerådgivning – status og utdanningsvalg*. (HiO-rapport 2000:1). Oslo: Høgskolen i Oslo.
- Utdanningsdirektoratet (2006). *Læreplanverket for Kunnskapsløftet*, midlertidig utgave, juni, 2006. Hentet fra https://www.udir.no/upload/larerplaner/Fast-satte_lareplaner_for_Kunnskapsloeftet/Kunnskapsloftet_midlertidig_utgave_2006_tekstdel.pdf
- Utdanningsdirektoratet (2015). *Læreplan i utdanningsvalg*. Hentet fra <https://www.udir.no/kl06/UTV1-01/>
- Vagle, I. & Møller, E. (2015) *Kjønn på dagsorden gjennom to-, tre- og fireparts-samarbeid i det yrkesfaglige feltet*. (PhD-avhandling). Roskilde Universitet.
- Vibe, N. (2006). *Bedre grunnlag for valg. Evaluering av prosjektet Rett førstevalg*. Arbeidsnotat 28/2006. Oslo: NIFU STEP.

Abstract

Students in the 10th grade in lower secondary school have to make choices for upper secondary of great importance for their later life. What will be their future occupation? This project followed 1025 students from 10th grade in 11 lower secondary schools into upper secondary. Did they have enough information to make their choice? 77.7% of students thought they had enough information to select direction in upper secondary school. Only 37.1% had received individual counseling. Teachers and adviser had little impact on the students' choices. Parents and friends were far more important. The project suggests that family, possible income and cultural factors such as gender and job status are more important than the impact of information given in the school. Our basic question is whether today's 15–16-year olds are mature enough to make such important decisions regarding their future.

Keywords: Lower secondary school, Upper secondary school, Transition, Counseling, Choice

